

Poczta Joanna, Malchrowicz-Moško Ewa. Imprezy biegowe na obszarach wiejskich w Polsce a poziom uczestnictwa Polaków w kulturze fizycznej = Running events in rural areas in Poland and the level of citizen participation in physical culture. Journal of Education, Health and Sport. 2016;6(12):488-503. eISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.208486>
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/4079>

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 754 (09.12.2016).
754 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7

© The Author (s) 2016;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland

Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.

Received: 01.12.2016. Revised 12.12.2016. Accepted: 19.12.2016.

Imprezy biegowe na obszarach wiejskich w Polsce a poziom uczestnictwa Polaków w kulturze fizycznej

Running events in rural areas in Poland and the level of citizen participation in physical culture

Joanna Poczta, Ewa Malchrowicz-Moško

**Katedra Humanistycznych Podstaw Turystyki i Rekreacji
Wydział Turystyki i Rekreacji
Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu**

**Dr Joanna Poczta
Dr Ewa Malchrowicz-Moško**

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest wykazanie potencjału obszarów wiejskich do aktywności sportowo-rekreacyjnej w Polsce. Zagospodarowanie tego potencjału może natomiast wypełnić niszę i mieć utylitarny wpływ na kształtowanie postaw wobec zdrowia i kultury fizycznej jej uczestników, a także mieszkańców obszarów recepcji turystycznej. W artykule wskazano, że polityka zdrowotna w coraz większym zakresie koncentruje się na promowaniu prozdrowotnego modelu zachowań, który wspiera osiągnięcie dobrego stanu zdrowia ogółu populacji oraz, że interwencje z zakresu promocji zdrowia poprzez aktywność fizyczną są coraz częściej ukierunkowywane na zmiany w stylu życia i dotyczą również czasu wolnego i turystyki, w ostatnim czasie coraz częściej także na obszarach wiejskich w kraju.

Słowa kluczowe: wydarzenia sportowe, imprezy biegowe, turystyka sportowa, obszary wiejskie, promocja zdrowia, kultura fizyczna.

ABSTRACT

The aim of this article is to demonstrate the potential of rural areas for sports and recreation activities in Poland. Development of this potential may, however, fill a niche and have a utilitarian influence on attitudes towards health and physical culture of the participants, as well as residents of reception areas. The article indicated that health policy increasingly focused on promoting healthy behavior model, which supports the achievement of a good state of health of the general population and that interventions in health promotion through physical activity are increasingly being channeled to changes in lifestyle and also concern leisure and tourism, recently increasingly also in rural areas in the country.

Key words: sporting events, running events, sports tourism, rural areas, health promotion, physical culture.

Wstęp

Rozwój socjoekonomiczny społeczeństw wpływa na warunki życia ludzi, kształtuje sferę ich potrzeb, określa obszary ich zaspokojenia oraz wyznacza nowe priorytety. Wzrost gospodarczy i ukształtowanie społeczeństw dobrobytu zwiększa zasoby ekonomiczne ludzi, zapewniając im tym samym poczucie bezpieczeństwa materialnego. Jego wpływ wyraża się też wzrostem poziomu wykształcenia, masowym komunikowaniem się, które zwiększa dostęp do informacji, wiąże się także z wymogiem podejmowania pracy opartej na wiedzy, co poszerza zasoby intelektualne społeczeństwa i wpływa na ilość czasu wolnego oraz jego jakość. Zmiany obserwuje się również w obszarze turystyki, gdzie wykształcają się i ewoluują różniące się od siebie nurty, mieszczące się często w obrębie biernej turystyki masowej, ale ukierunkowane także na turystykę aktywną, kwalifikowaną, sportową. Potencjał dla rozwoju sportu i turystyki nastawionej na sport i aktywność fizyczną na obszarach wiejskich w Polsce jest bardzo duży. Zagospodarowanie tego potencjału może wypełnić niszę i mieć użyteczny wpływ na kształtowanie postaw wobec zdrowia i kultury fizycznej jej uczestników, a także mieszkańców obszarów recepcji turystycznej. Celem artykułu jest wykazanie potencjału obszarów wiejskich do aktywności sportowo-rekreacyjnej. W artykule wskazano, że polityka zdrowotna w coraz większym zakresie koncentruje się na promowaniu prozdrowotnego modelu zachowań, który wspiera osiągnięcie dobrego stanu zdrowia ogółu populacji oraz, że

interwencje z zakresu promocji zdrowia poprzez aktywność fizyczną są coraz częściej ukierunkowywane na zmiany w stylu życia i dotyczą również czasu wolnego i turystyki.

Poziom aktywności sportowej w Polsce

W Polsce od kilku lat obserwowany jest wyraźny wzrost znaczenia sportu, który w rozwiniętych społeczeństwach stał się dobrem powszechnym, dostępnym w różnych formach, stosownie do możliwości i zainteresowań obywateli. Wyjazdy motywowane sportem i ruchową aktywnością rekreacyjną stały się bardzo popularne. Dynamicznie rozwija się turystyka sportowa¹. Jednakże z raportu z badania TNS Polska na temat aktywności fizycznej Polaków z września 2015 roku wynika, że Polacy wypadają poniżej średniej dla krajów Unii Europejskiej², ale spośród tych aktywnych fizycznie Polaków zmianie ulega sposób konsumpcji i formy aktywności fizycznej. W tym przypadku zmierzamy w kierunku wzorców zachodnich, gdzie poza sportem, kluczową rolę odgrywa zdrowa i zbilansowana dieta, a także świadomość własnego organizmu i jego potrzeb³.

Upowszechnianie sportu związane z aktywnością fizyczną, zdrowym odżywianiem, kształtowaniem postaw uwzględniane jest często w licznych programach wdrażanych przez międzynarodowe i krajowe instytucje. Na przykład:

- Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) w maju 2004 r. przyjęła „Globalną Strategię dotyczącą diety, aktywności fizycznej i zdrowia”⁴;

- w 2007 roku z inicjatywy Unii Europejskiej powstały Biała Księga Strategia dla Europy w sprawie zagadnień zdrowotnych związanych z odżywianiem, nadwagą i otyłością oraz Biała Księga na temat sportu⁵;

---

¹ Fenomen turystyki sportowej został już gruntownie rozpoznany w zagranicznej literaturze przedmiotu (zwłaszcza anglo- i niemieckojęzycznej – m.in. Hall 1992; Gammon, Robinson 1997; Gibson 1998; Hinch, Higham 2001; Kurtzman, Zauhar 2003; Deery, Jago, Fredline 2004; Schwark 2007; Weed, Bull 2009). W krajowej literaturze przedmiotu również zostały dostrzeżone wielostronne związki turystyki i sportu, silnie widoczne są również podobieństwa terminologiczne pomiędzy turystyką sportową a turystyką aktywną i kwalifikowaną. Formy te zostały szczegółowo opisane w ostatnich dziesięcioleciach (m.in. Łobożewicz 1989; Merski 2002; Durydiwka 2006; Bieńczyk 2007, Kazimierczak, Malchrowicz-Mośko 2013, Malchrowicz-Mośko 2015).

² Na podstawie wyników badania Eurobarometr.

³ Dowbor T., Gontarczyk A., *Aktywność sportowa Polaków*, Raport z badania TNS Polska, wrzesień 2015 r., file:///C:/Users/awf/Downloads/212722_0.pdf Aktywność sportowa Polaków (dostęp: grudzień 2016 r.).

⁴ „Globalna strategia dotycząca diety, aktywności fizycznej i zdrowia” (2004), Światowa Organizacja Zdrowia, Bruksela, http://d1dmfej9n5lgmh.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/9610/original/globalna_strategia_nt_zdrowia_zalacznik.pdf?1334718870, 20.02.2013.

⁵ Biała Księga na temat sportu (2007a), Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, http://ec.europa.eu/sport/documents/wp_on_sport_pl.pdf, 22.02.2013.

- Ministerstwo Sportu i Turystyki w 2007 roku przygotowało Strategię Rozwoju Sportu w Polsce do 2015 roku;

- Ministerstwo Zdrowia przygotowało w 2007 roku Narodowy Program Zdrowia na lata 2007–2015 oraz w 2012 roku Narodowy Program Przeciwdziałania Chorobom Cywilizacyjnym. Moduł 1. Program zapobiegania nadwadze i otyłości oraz przewlekłym chorobom niezakaźnym poprzez poprawę żywienia i aktywności fizycznej na lata 2012–2014⁶.

Wymienione instytucje dostrzegają i zwracają szczególną uwagę na ważne społeczne i zdrowotne korzyści płynące z podejmowania świadomej, systematycznej aktywności sportowej. Z tych względów państwo jest zainteresowane upowszechnianiem różnych form sportu i rekreacji, gdyż wraz z rozwojem cywilizacyjnym muszą być one jednym z ważniejszych elementów życia człowieka. Polityka zdrowotna w coraz większym zakresie koncentruje się na promowaniu prozdrowotnego stylu życia, który warunkuje dobry stan zdrowia ogółu populacji oraz przyczynia się do ograniczenia rozwoju chorób przewlekłych. Interwencje z zakresu promocji zdrowia poprzez aktywność fizyczną są coraz częściej ukierunkowywane na kształtowanie zachowań i umiejętności prozdrowotnych związanych z poszczególnymi elementami stylu życia⁷, również czasu wolnego i silnie związanej z nim turystyki.

Ciekawy projekt badawczy stanowi również m.in. badanie pt. „Socjologiczny fenomen polskiej mody na bieganie”, który jest realizowany na Uniwersytecie Medycznym w Łodzi i który ma na celu poznanie m.in. motywacji zdrowotnych i sportowych towarzyszących amatorskiemu uprawianiu biegów długodystansowych⁸.

Leszczyńska⁹ w artykule zatytułowanym *Sport to zdrowie! Refleksje o aktywności fizycznej Polaków* przedstawiła najważniejsze wnioski z raportów Centrum Badania Opinii Społecznej, Głównego Urzędu Statystycznego i Eurobarometru z ostatnich lat, dotyczących uczestnictwa Polaków w kulturze fizycznej, wykazując niski poziom aktywności fizycznej

---

Biała Księga Strategia dla Europy w sprawie zagadnień zdrowotnych związanych z odżywianiem, nadwagą i otyłością (2007b), Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0279:FIN:PL:PDF>, 23.02.2013.

⁶ Narodowy Program Przeciwdziałania Chorobom Cywilizacyjnym. Moduł 1. Program zapobiegania nadwadze i otyłości oraz przewlekłym chorobom niezakaźnym poprzez poprawę żywienia i aktywności fizycznej na lata 2012–2014(2012), Ministerstwo Zdrowia, Warszawa, http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/mod1progrnadwaga_201210301313.pdf, 23.02.2013.

⁷ Sarbinowska J., Jędrzejek M., Synowiec-Piłat M., *Idea upodmiotowienia na rzecz zdrowia na przykładzie wybranych europejskich kampanii społecznych*, Hygeia Public Health 2013, 48(4): 424-431, s. 424,

⁸ Stempień J., *Bieganie, zwiedzanie i klasa średnia – przygarść socjologicznych uwag i obserwacji o turystyce biegowej*, M. Kazmierczak (red.), *Inspiracje sportem w turystyce kulturowej*, AWF Poznań 2016.

⁹ Leszczyńska A., *Sport to zdrowie! Refleksje o aktywności fizycznej Polaków*, Acta Universitatis Lodziensis, FOLIA SOCIOLOGICA 45, 2013, s. 180-189.

naszego społeczeństwa. Okazuje się, że Polacy dostrzegają i doceniają znaczenie regularnego uprawiania sportu dla zdrowia, jednak nie znajduje to odzwierciedlenia w realnie podejmowanych działaniach. Najczęściej wymienianą barierą uczestnictwa w kulturze fizycznej jest brak czasu, gdzie 31,9%¹⁰ oraz 46% respondentów wskazała go jako przyczynę nieuprawiania sportu¹¹. Niemal jedna trzecia Polaków uprawia sport lub inne aktywności fizyczne regularnie (co najmniej 3 razy w tygodniu). Odsetek osób niepodejmujących żadnej aktywności sportowej jest podobny (32%). Zauważalnie częściej sport uprawiają mężczyźni oraz mieszkańcy miast. Najaktywniejsi sportowo jesteśmy do 25. roku życia. Po trzydziestce ta aktywność stopniowo spada, aby ponownie wzrosnąć w grupie 60+. Aktywnościami fizycznymi, które najchętniej podejmujemy są: jazda na rowerze (53% aktywnych fizycznie), bieganie (33%) oraz pływanie (29%). Są to zarazem dyscypliny cieszące się dużą popularnością we wszystkich grupach wiekowych, niezależnie od miejsca zamieszkania, płci czy wykształcenia¹².

Aktywny i zdrowy styl życia jest modny. Obrazem tej mody jest organizacja masowych wydarzeń sportowych¹³. Jest ich coraz więcej i odbywają się nie tylko w przestrzeniach miejskich, ale również na obszarach wiejskich. Imprezy biegowe organizowane są również w mniejszych miejscowościach¹⁴. Na podstawie informacji zebranych z urzędów miast i gmin, właściwych ze względu na miejsce przeprowadzania imprezy masowej, w 2015 roku odbyły się 3432 masowe imprezy sportowe (6,1% więcej niż w roku 2014) oraz 97 imprez interdyscyplinarnych – łączących imprezy sportowe z artystyczno-rozrywkowymi (35,8% mniej niż w roku 2014). Stanowiły one w sumie ponad 56% wszystkich imprez masowych zorganizowanych w 2015 roku¹⁵.

---

¹⁰ Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej 2008 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

¹¹ Eurobarometer 72 . 3 Sport and Physical Activity, Results for Poland (2009), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_334_fact_pl_en.pdf, 22.06.2015.

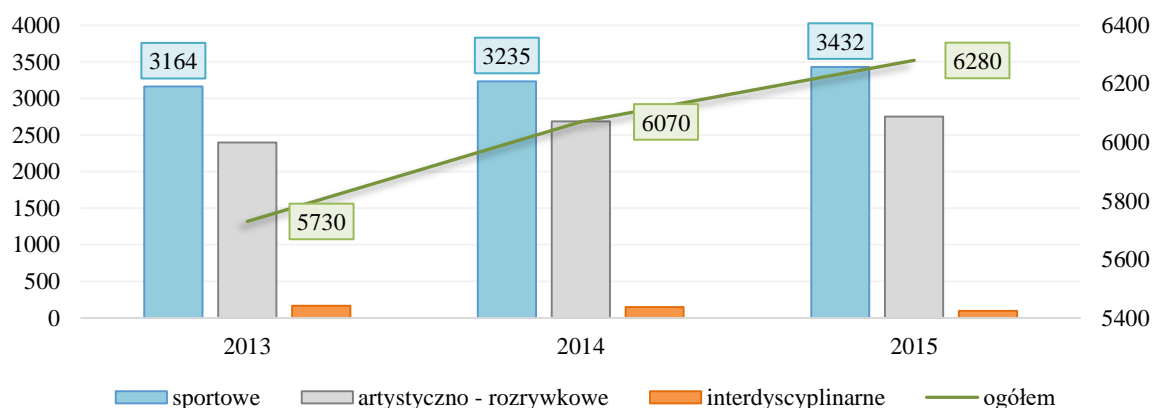
¹² Dowbor T., Gontarczyk A., *Aktywność sportowa Polaków*, Raport z badania TNS Polska, wrzesień 2015, file:///C:/Users/awf/Downloads/212722_0.pdf Aktywność sportowa Polaków.

¹³ W badaniu nt.: *Masowe imprezy artystyczno-rozrywkowe oraz sportowe* (1.28.08), opisanym w Programie Badań Statystycznych Statystyki Publicznej na rok 2015, przeprowadzonym na formularzu K-09. Przez masową imprezę sportową należy rozumieć imprezę masową mającą na celu współzawodnictwo sportowe lub popularyzowanie kultury fizycznej, imprezy interdyscyplinarne łączą imprezy artystyczno-rozrywkowe z imprezami sportowymi.

¹⁴ Dowbor T., Gontarczyk A.: *Aktywność sportowa Polaków*, Raport z badania TNS Polska wrzesień 2015, file:///C:/Users/awf/Downloads/212722_0.pdf Aktywność sportowa Polaków

¹⁵ Sportowe imprezy masowe w 2015 roku, GUS, Warszawa 22.07.2016, notatka informacyjna, www.stat.gov.pl.

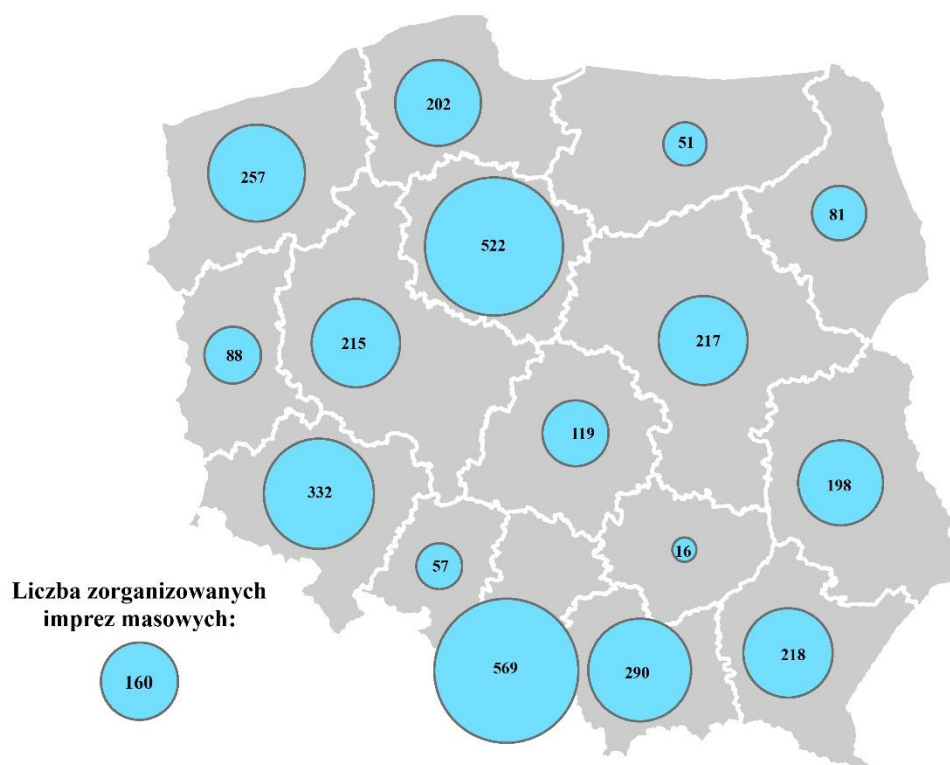
Wykres 1. Liczba zorganizowanych imprez w latach 2013 – 2015

Źródło: Dowbor T., Gontarczyk A., *Aktywność sportowa Polaków*, Raport z badania TNS Polska, wrzesień 2015, file:///C:/Users/awf/Downloads/212722_0.pdf Aktywność sportowa Polaków.

Rodzaj podejmowanej aktywności sportowej zależy też od wieku. Młodzi Polacy częściej niż inni uprawiają sporty zespołowe. Osoby w wieku 30 lat częściej deklarują uprawianie dyscyplin wymagających nieco większych nakładów finansowych (basen, siłownia, fitness), a także takich, które można uprawiać całą rodziną (jazda na rowerze). Z kolei osoby w wieku 60+ wybierają ruch w formie rekreacyjnej (spacery), dyscypliny bezpieczne dla zdrowia i pomagające zachować sprawność (nordic walking, gimnastyka). Niemal co druga osoba w wieku przedemerytalnym lub emerytalnym pozostaje sportowo nieaktywna, co może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną utraty sprawności fizycznej.

Mapa 1. Liczba zorganizowanych sportowych imprez masowych według województw

Źródło: Dowbor T., Gontarczyk A.: *Aktywność sportowa Polaków*, Raport z badania TNS Polska, wrzesień 2015, file:///C:/Users/awf/Downloads/212722_0.pdf Aktywność sportowa Polaków.

Analiza danych w przekroju wojewódzkim wykazuje, że najwięcej imprez o charakterze sportowym odbyło się w województwach: śląskim (569 imprez; 16,6% liczby imprez sportowych ogółem w Polsce w 2015 roku), kujawsko-pomorskim (522, 15,2%), dolnośląskim (332, 9,7%) oraz małopolskim (290, 8,4%). W czterech wyżej wymienionych województwach przeprowadzono prawie 50% wszystkich imprez takiego typu. Warto zauważyć, że w samych tylko województwach śląskim i kujawsko-pomorskim odbyła się prawie co trzecia masowa impreza sportowa. Znacznie mniej tego typu wydarzeń miało miejsce w województwach: świętokrzyskim (16), warmińsko-mazurskim (51), opolskim (57), podlaskim (81) i lubuskim (88). W sumie w pięciu wyżej wymienionych województwach zorganizowano jedynie 8,5% imprez sportowych. Średnia liczba zorganizowanych imprez

sportowych w ciągu minionego roku wyniosła 215 na województwo i była niewiele wyższa niż w 2014 roku (202 imprezy) i 2013 roku (198)¹⁶.

Potencjał obszarów wiejskich do uprawiania sportu w Polsce

Profil sportowo-rekreacyjny mieszkańców miast znacząco odbiega od profilu osób mieszkających na wsi. Ci pierwsi częściej biegają i korzystają z infrastruktury sportowej, której na wsiach brakuje (baseny, siłownie, kluby fitness). Ci drudzy - częściej jeżdżą na rowerze i uprawiają sporty drużynowe (piłka nożna, siatkówka i koszykówka). Coraz częściej na obszarach wiejskich w Polsce organizowane są imprezy biegowe, rajdy rowerowe, rozgrywki piłkarskie, gdyż ich możliwości służące rozwojowi turystyki sportowej są bardzo duże. Tereny wiejskie często traktowane jako nie-miasto nie są jednorodne. Nie można pomijać ich wewnętrznej różnorodności i przede wszystkim należy brać pod uwagę różnice pomiędzy poszczególnymi ich typami oraz pomiędzy różnymi statusami społecznymi mieszkańców wsi. Tereny wiejskie to przede wszystkim tereny o niskiej gęstości zaludnienia, a to ma zasadniczy wpływ na relacje społeczne oraz na perspektywy rozwoju takich dyscyplin jak turystyka sportowa. Gdy mamy do czynienia z niewielką liczbą mieszkańców, trudno o sojuszników, wspólników i partnerów – osoby, które podzielałyby wspólne zainteresowania i miałyby podobne interesy. Poza tym na terenie Polski są gminy bogate i biedne, rozwijające się popadające w coraz większą stagnację. Są tereny wiejskie położone w bliskiej odległości od dużych aglomeracji co zasadniczo wpływa na poziom życia mieszkańców wsi, ale pracujących w mieście oraz na ich świadomość prozdrowotną, związaną ze sportem i aktywnością fizyczną. Poza tym względy administracyjne mają również wpływ na jakość życia mieszkańców. Dostępność do infrastruktury sportowo-rekreacyjnej powszechnej na obszarach wiejskich zazwyczaj jest trudniejsza, a świadomość społeczna związana ze zdrowym stylem życia, kulturą fizyczną i sportem, mniejsza. Jednak znaczną część terenów wiejskich w Polsce uznać można za sprzyjającą rozwojowi sportu, rekreacji i turystyki, gdyż w większości jakość środowiska przyrodniczego jest wysoka, a formy gospodarowania i użytkowania rolniczego przeważnie pozostają tradycyjne. Trzeba też pamiętać, że obszary wiejskie to często również obszary terenów chronionych, parków narodowych czy krajobrazowych o cennych walorach, atrakcyjnych dla turystów. Choć w parkach narodowych nie jest dozwolona działalność rolnicza czy gospodarcza, to jednak często organizuje się w nich imprezy sportowe, np. biegowe. Przykładem jest Wielkopolski Park Narodowy i impreza biegowa pod hasłem „Forest Run”, której celem jest przypomnienie, że najlepiej

---

¹⁶ Sportowe imprezy masowe w 2015 roku, GUS, Warszawa 22.07.2016, notatka informacyjna, www.stat.gov.pl.

biega się i uprawia aktywność fizyczną na terenach naturalnych blisko przyrody, a nie w „betonowej dżungli”. Atutem organizacji imprez biegowych na obszarach wiejskich jest również to, że ich przygotowanie nie wymaga specjalistycznej infrastruktury np. pływalni, zatem koszty imprezy są relatywnie niskie. Istotną kwestią jest jednak organizacja imprezy w duchu rozwoju zrównoważonego, nie wszystkie tereny nadają się bowiem pod organizację imprez – na przykład trasa ultramaratonu „Bieg Rzeźnika” w Bieszczadach została zmieniona, aby biegacze nie wbiegali na teren parku narodowego. Wygrały argumenty, że turyści, którzy w tych dniach wyruszą na wędrowki górskie, oczekując spokoju i kontaktu z dziką przyrodą, będą zmuszeni wymijać się na wąskich ścieżkach z przebiegającymi lub przechodzącymi co chwilę zawodnikami – co jest dla wielu nie do zaakceptowania. Park zachęca turystów do spokojnych wędrowek po wyznaczonych ścieżkach, zwiedzania poznawczego i edukacyjnego służącego obserwacji przyrody i kontemplacji naturalnych krajobrazów. Wszystko zależy zatem od charakteru miejsca oraz decyzji dyrekcji parków. Inaczej wygląda sprawa w parkach narodowych, które jak dotąd słynęły z możliwości uprawiania w nich sportów zimowych – tutaj współczesne ograniczenia wynikają nie tyle z przepisów prawnych, ale klimatu. Wobec ocieplającego się klimatu przyszłość niektórych sportów zimowych w polskich parkach narodowych może stać pod znakiem zapytania.

Obszary wiejskie w Polsce zamieszkuje 38,5% ludności, zajmują one 93,2% całkowitej powierzchni kraju, na której znajduje się ponad 43 tys. miejscowości wiejskich¹⁷, charakteryzują się rozproszoną siecią osadniczą i generalnie małą liczbą mieszkańców poszczególnych miejscowości wiejskich. Pełnią głównie funkcje rolnicze, chociaż pod wpływem polityki wielofunkcyjnego rozwoju wsi obserwuje się także zmiany, które dotyczą dynamicznego rozwoju funkcji pozarolniczych (społecznych, ekonomicznych i kulturowych), natomiast obszary wiejskie w sąsiedztwie dużych i średnich miast pełnią przede wszystkim funkcje mieszkaniowe uzupełniane usługami rynkowymi. Poza strefą sąsiedztwa z miastem, wieś pełni funkcje związane z produkcją żywności, a na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo dodatkowo funkcje turystyczne i sportowo-rekreacyjne¹⁸.

---

¹⁷ *Bank Danych Lokalnych GUS*, stan na koniec 2010 r.

¹⁸ *Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym*, KSOW-26-12/ZP-MS/2012, Raport podsumowujący wykonany na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa 2012, „Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”. Projekt opracowany przez konsorcjum Agrotec Polska Sp. z o.o. & Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. ss. 31-33.

Sport jest taką dziedziną działalności człowieka, która na ogół nie kojarzy się z wsią. Jednak obszary wiejskie mają dogodne warunki do tego, aby oferować uprawianie jego wybranych dyscyplin. Dysponują zapleczem przyrodniczym i związaną z nim przestrzenią rekreacyjną do rozwoju „sportu wiejskiego”¹⁹, a ponieważ wzrost świadomości społecznej na temat znaczenia aktywności fizycznej dla zdrowia i rozwoju człowieka jest coraz większy, należy go wykorzystać również w kształtowaniu oferty turystyki wiejskiej i gospodarstw agroturystycznych w Polsce. Zwłaszcza, że motywem wyboru obszarów wiejskich przez turystów jest nie tylko poszukiwanie odmiennego od codziennego otoczenia, ucieczka od zgiełku i innych uciążliwości życia w wielkich aglomeracjach, ale przede wszystkim bliski lub bezpośredni kontakt z naturą poprzez turystykę pieszą i rowerową, nordic walking, kajakarstwo, jeździectwo oraz inne formy wypoczynku, możliwe do zrealizowania głównie lub często wyłącznie poza granicami dużych miast²⁰. M. Sznajder i L. Przezbórska²¹ (2008), którzy zaproponowali pojęcie *agrosportu* wyróżniają następujące kategorie: spacer, marsze, jazda na rowerze; hippika i wszelkie jej odmiany jak: nauka jazdy konnej, jazda konna w terenie, przejażdżki bryczką; sporty wymagające dużej przestrzeni – sporty konwencjonalne i ekstremalne, np. gra w golfa, w tenisa, loty motolotnią lub parolotnią, przejażdżki quadem, BMX (Bicycle Motocross Extreme), paintball; gry terenowe nowej generacji jak np. LARP (Live Action Role Play), MOR KON; łowiectwo, wędkowanie. Możliwości rozwoju wiejskiej turystyki sportowej są zatem duże, jednak bardzo zróżnicowane regionalnie i lokalnie. Wynikają z położenia regionu, uwarunkowań historycznych, ale przede wszystkim z posiadanych zasobów przyrodniczych, krajoznawczych, kulturowych, infrastrukturalnych i społecznych, co w konsekwencji składa się na potencjał turystyczny.

Analiza oferty turystyki sportowej na obszarach wiejskich w Wielkopolsce na poziomie Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”²²

¹⁹ Poczta J., 2012, *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych*, Wyd. Nauk. Bogucki, Poznań.

²⁰ Poczta-Wajda A., Poczta J., 2016, *Role of Natural Conditions in Qualified Agritourism - Case of Poland*, maszynopis, artykuł przyjęty do druku w *Agricultural Economics (AGRICECON)* 62(3) April 2016.

²¹ Sznajder M., Przezbórska L., 2008, *Agroturystyka*, Wyd. UP, Poznań.

²² **Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”** powstała w 1996 roku. Jest organizacją o zasięgu ogólnopolskim, patronującą 45 lokalnym i regionalnym organizacjom stowarzyszającym obiekty turystyki wiejskiej. Jej celem jest prowadzenie wszechstronnych działań na rzecz promocji i rozwoju polskiej turystyki obszarów wiejskich. Założenia statutowe są realizowane poprzez ustawiczne szkolenia, wydawnictwa oraz promocje w środkach masowego przekazu. Jednym z głównych zadań Federacji jest kategoryzacja Wiejskiej Bazy Noclegowej – czyli dobrowolnej oceny obiektów turystyki wiejskiej, przeprowadzanej przez licencjonowanych inspektorów. Celem kategoryzacji jest podnoszenie jakości świadczonych usług, przez obiekty turystyki wiejskiej ich rekomendacja i promocja. Stowarzyszenia zrzeszają indywidualnych kwaterodawców prowadzących działalność w zakresie agroturystyki (turystyki wiejskiej). Federacja dba, aby

Dane zebrane przez Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego i samorządy lokalne województwa wielkopolskiego i opublikowane w 2014 roku umożliwiają dokonanie wieloaspektowej analizy nad kondycją turystyki wiejskiej w województwie wielkopolskim, czy właściciele gospodarstw agroturystycznych wyznaczają nowe trendy, szukają nowych, oryginalnych pomysłów i potrafią ze sobą w sposób twórczy konkurować oraz, co najważniejsze z punktu widzenia rozwoju turystyki sportowej na obszarach wiejskich – czy pamiętają o ofercie rekreacji ruchowej na terenie swoich gospodarstw?

Badania przeprowadzone wśród 591 gospodarstw położonych na terenie województwa wielkopolskiego pozwalają na ocenę ilościową obecnego stanu oferty turystyki sportowej na badanym obszarze. Wielkopolskę podzielono na sześć subregionów:

1. **Subregion pilski** (powiaty: chodzieski, czarnkowsko-trzcianecki, pilski, wągrowiecki, złotowski) – 109 gospodarstw agroturystycznych.
2. **Subregion poznański – część zachodnia** (powiaty: grodziski, międzychodzki, nowotomyski, obornicki, szamotulski) – 134 gospodarstwa agroturystyczne,
3. **Subregion poznański – część wschodnia** (powiaty: gnieźnieński, poznański, średzki, śremski, wrzesiński) - 95 gospodarstw agroturystycznych,
4. **Subregion leszczyński** (powiaty: gostyński, kościański, leszczyński, rawicki, wolsztyński) - 85 gospodarstw agroturystycznych,
5. **Subregion koniński** (powiaty: kolski, koniński, słupecki, turecki) - 76 gospodarstw agroturystycznych,
6. **Subregion kaliski** (powiaty: jarociński, kaliski, kępiński, krotoszyński, ostrowski, ostrzeszowski, pleszewski) - 92 gospodarstwa agroturystyczne.

Pośród 591 analizowanych gospodarstw, aż 501 to obiekty całoroczne, natomiast 90 to obiekty sezonowe. Zaledwie 158 gospodarzy oferuje miejscowe produkty spożywcze, co daje zaledwie 27% wszystkich gospodarstw. Brak zdrowych, własnych produktów spożywczych nie działa na korzyść prowadzonej działalności turystycznej na obszarach wiejskich. Tylko 50 spośród 591 gospodarzy otrzymało kiedykolwiek nagrodę lub wyróżnienie za prowadzenie działalności turystycznej na wsi. To zaledwie 8,5%. Tak mały wynik może świadczyć o tym,

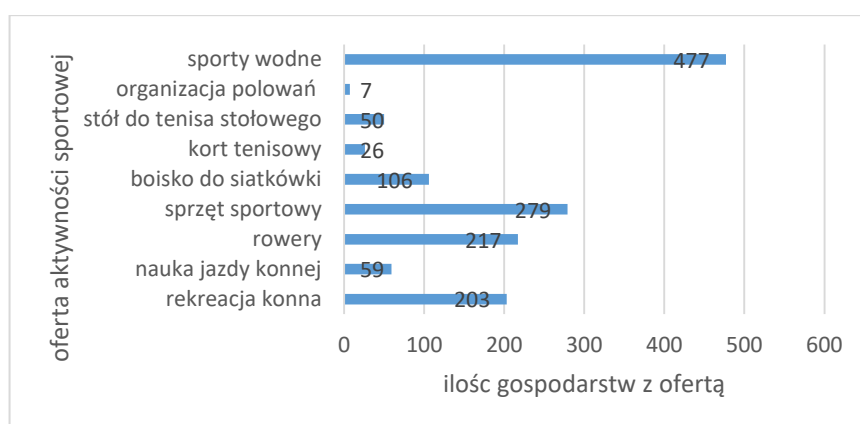
---

agroturystyka rozwijała się intensywnie i na odpowiednim poziomie. Rozwój ten nie jest tylko zależny od działalności Federacji, ponieważ każda działalność uwarunkowana jest też istniejącymi w państwie przepisami prawnymi. Poza tym na jej mniejszy bądź większy rozwój ma wpływ współpraca zarówno organów rządowych jak i samorządowych z organizacjami pozarządowymi.

że oferta wymaga jeszcze wielu przekształceń, udogodnień i innowacji. Dobrym sposobem jest uzupełnienie o ofertę aktywnej turystyki sportowej.

Sprawdzono przygotowanie gospodarstw agroturystycznych do przyjmowania aktywnych turystów sportowych analizując dostępność do boisk, sprzętu sportowego, np. rowery, piłki, kajaki itd., możliwość jazdy konnej (to już wyspecjalizowana oferta wymagająca uprawnień i umiejętności osób pracujących z końmi), wykorzystania bliskiej odległości od lasu lub zbiorników wodnych (Wykres 2.).

Wykres 2. Oferta turystyki sportowej w gospodarstwach agroturystycznych województwa wielkopolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Turystyka wiejska w Wielkopolsce*, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014, n = 591.

Najczęściej proponowany jest przez gospodarzy sprzęt sportowy i występuje w 279 gospodarstwach. Gospodarze jednak wymieniają osobno posiadanie rowerów w swojej ofercie i na terenie 217 spośród 591 turyści mają dostęp do tych urządzeń. Aż 203 gospodarstwa proponują rekreację konną, co akurat jest trudną, wymagającą oraz kosztowną usługą. Natomiast już tylko w 59 gospodarstwach można uczyć się jeździć konno. Boisko do siatkówki ma zaledwie 106 gospodarzy, stół do tenisa stołowego jest w 50 badanych gospodarstwach, a kort tenisowy w 26. 7 gospodarzy wykorzystuje bliskie położenie lasu do organizacji polowań. Należy jednak pamiętać, że poza zapewnieniem gościom określonego sprzętu służącemu aktywności sportowej, obszary wiejskie dysponują przestrzenią, która w zależności od potrzeb turysty, może zostać wykorzystania na przykład do biegania, które w Polsce uprawia coraz więcej osób. Do tej aktywności fizycznej każde z badanych gospodarstw ma bardzo dobre warunki.

Średnia odległość badanych gospodarstw od zbiorników wodnych to 3 km i 100 metrów, a 18 gospodarstw znajduje się praktycznie w bezpośredniej odległości od stawu lub jeziora czyli między 100 a 200 metrów. Aż 477 (81%) gospodarzy deklaruje, że posiada ofertę uprawiania sportów wodnych, przy czym 39 gospodarzy (6,7%) organizuje spływy kajakowe. Współczynnik korelacji liniowej Pearsona wykazał bardzo silną zależność pomiędzy dostępem do wody (jeziora, stawu, rzeki) a możliwością realizacji sportów wodnych. Zależność ta wynosi 0,989. Jest to bardzo wysoka zależność, która świadczy o dużym znaczeniu dostępu do wody dla turystów i świadomości tego znaczenia i wykorzystania przez gospodarzy.

Również cieszące się w ostatnim czasie popularnością imprezy biegowe to szansa rozwoju obszarów wiejskich. Mogą nie tylko przyczynić się do napływu turystów, ale i spełnić potrzeby lokalnych mieszkańców. Z badań przeprowadzonych podczas 6. Poznań Półmaratonu przez E. Malchrowicz-Moško²³ wynika bowiem, że aż 27,7% spośród osób, które przyjechały biegać w Poznaniu i uczestniczyły w sondażu (n=350), zamieszkiwało obszary wiejskie. Dla mieszkańców tych terenów, dla których dbałość o kondycję fizyczną nie jest jeszcze nawykiem, imprezy biegowe i ich uczestnicy mogą natomiast pełnić rolę stymulującą do podjęcia dbałości o własne ciało i zdrowie.

Podsumowanie i wnioski

Zmieniające się warunki życia ludzi wpływają na kształtowanie się sfery ich potrzeb. Wzrost gospodarczy i ukształtowanie społeczeństw dobrobytu zwiększa zasoby ekonomiczne ludzi. Jednak według danych Światowej Organizacji Zdrowia, niewystarczająca aktywność ruchowa jest czwartym w kolejności najczęstszym czynnikiem ryzyka, odpowiedzialnym za przedwczesne zgony na świecie. Upowszechnianie aktywności fizycznej we współczesnych społeczeństwach stanowi jeden z głównych celów programów wdrażanych przez władze międzynarodowe i państwowe (także w Polsce), a ich celem jest kształtowanie prozdrowotnych postaw społecznych. Okazuje się, że zdrowie, jako wartość uznawane jest powszechnie, jednak potrzeba troski o zdrowie pojawia się często dopiero w obliczu dolegliwości chorobowych. Światowa Organizacja Zdrowia definiuje je jako stan osiągnięcia dobrego samopoczucia na poziomie fizycznym, psychicznym i społecznym. Regularna aktywność ruchowa wywiera wielokierunkowe korzyści zdrowotne, zatem ukierunkowanie

---

²³ Malchrowicz-Moško E., *Turystyka sportowa w społeczno-kulturowej perspektywie na przykładzie Miasta Poznania* (praca doktorska), AWF Poznań 2016.

działań propagujących aktywność ruchową jest jedną ze strategii zdrowia publicznego²⁴. Należy zatem rozwijać w świadomości ludzi pozytywny wpływ sportu powszechnego, jako ogólnodostępnego dobra rozwiniętych społeczeństw, który stosownie do możliwości i zainteresowań obywatela uznaje wszelkie formy aktywności fizycznej (oparte o zorganizowane lub doraźne, świadome uczestnictwo) wpływające nie tylko na poprawę kondycji fizycznej i psychicznej, ale także na rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych. Z tego podejścia wynika, że sport i rekreacja są czynnikami kształtowania zdrowia i osobowości, rozwijania nawyków i prozdrowotnych postaw, a także wartościową formą spędzania wolnego czasu, a w kontekście rozwoju turystyki sportowej, przyjmują niejednokrotnie formę aktywności turystycznej połączonej ze współzawodnictwem i wysiłkiem fizycznym nastawionym na wynik sportowy jednostki, np. maratony biegowe, ale również wynik sportowy rzeszy osób biorących udział w maratonach fitness, maratonach jogi czy innych kampaniach promujących aktywny styl życia.

Na podstawie danych wtórnych zebranych na terenie 591 gospodarstw agroturystycznych położonych na terenie województwa wielkopolskiego przez Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego i samorządy lokalne województwa wielkopolskiego można zauważyć, że oferta aktywnej turystyki sportowej nie jest w wystarczająca. Gospodarze proponują swoim gościom posiłki przygotowane z lokalnych produktów, proponują wypoczynek z wykorzystaniem wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej ale nie ma w ich ofercie wiejskiej turystyki sportowej, sprecyzowanych propozycji wypoczynkowych zagospodarowanych w sposób aktywny z jednoczesną prezentacją dziedzictwa kulturowego wsi. Widoczne jest znaczne wykorzystanie przez gospodarzy dostępności do zbiorników wodnych dla uprawiania sportów z ich wykorzystywaniem. Nie proponują oni jednak oferty aktywnej turystyki sportowej. Nie pojawia się żadna sprecyzowana oferta i poza dostępnością (ogólnie) do sprzętu sportowego czy rowerów i terenu przeznaczonego do gry w piłkę, widoczna jest wyraźna luka do zagospodarowania.

BIBLIOGRAFIA:

Bank Danych Lokalnych GUS, stan na koniec 2010 r.

Biała Księga na temat sportu (2007a), Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, http://ec.europa.eu/sport/documents/wp_on_sport_pl.pdf, 22.02.2013.

---

²⁴ Sarbinowska J., Jędrzejek M., Synowiec-Piłat M, *Idea upodmiotowienia na rzecz zdrowia na przykładzie wybranych europejskich kampanii społecznych*, Hygeia Public Health 2013, 48(4): 424-431, s. 424.

- Biała Księga Strategia dla Europy w sprawie zagadnień zdrowotnych związanych z odżywianiem, nadwagą i otyłością (2007b), Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0279:FIN:PL:PDF>, 23.02.2013.
- Bieńczyk G., *Turystyka kwalifikowana w działalności Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w latach 1950-1990*, Wydawnictwo WSE Almamater, Warszawa 2007.
- Deery M., Jago L., Fredline L., *Sport Tourism or Event Tourism: Are They One and the Same?*, „Journal of Sport Tourism”, 2004, 9, (3), s. 235-245.
- Durydiwka M., *Turystyka aktywna a turystyka kwalifikowana. Dylematy terminologiczne*, [w:] A. Świeca, S. Kałamucki (red.), *Turystyka aktywna i jej rozwój na Roztoczu – regionie pogranicza*, Kartpol, Lublin 2006.
- Eurobarometer 72 . 3 Sport and Physical Activity, Results for Poland (2009), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_334_fact_pl_en.pdf, 22.06.2015.
- Freyer W., (2001), *Sport-Tourismus – Einige Anmerkungen aus Sicht der Wissenschaft*, w: A. Freyer (Hrsg), *Tourismus Und Sport*, Wiesbaden, s. 21.
- Gammon S., Robinson T., *Sport and Tourism: A Conceptual Framework*, „Journal of Sport Tourism”, Oxford 1997, 4, (3).
- Garcia-Ramon, G. Canoves, N. Valdovinos, 1995, *Farm Tourism, Gender and the Environment in Spain*. *Annals of Tourism Research*, 22 (2), 267-282.
- Gibson H., *Active Sport Tourism: Who Participate?*, „Leisure Studies”, 1998, 17, 2, s. 155-179.
- Gibson H., Attle S., Yiannakis A., (1998), *Segmenting the sport tourist market: A lifespan perspective*, *Journal of Vacation Marketing*, 4.
- Gibson H., *Sport Tourism: A critical analysis of research*, *Sport Management Review* 1/1998, s. 45-76.
- Globalna strategia dotycząca diety, aktywności fizycznej i zdrowia (2004), Światowa Organizacja Zdrowia, Bruksela, http://d1dmfej9n5lgmh.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/9610/original/globalna_strategia_nt_zdrowia_zalacznik.pdf?1334718870, 20.02.2013.
- Greenwell T.Ch, Danzey-Bussell L.A., Shonk D.J., (2014), *Managing Sports Events*, Human Kinetics, Champaign.
- Hall C., *Adventure, Sport and Health Tourism*, [w:] B. Weiler, C. Hall (red.), *Special Interest Tourism*, Bellhaven Londyn 1992.
- Hinch T., Higham J., *Sport Tourism Development*, Channel View Publications, Bristol 2011.
- Kazimierzczak M., Malchrowicz-Moško E. 2013, *Turystyka sportowa – specyfika, trendy rozwojowe*, *Folia Turistica* (6).
- Kołodziejczyk D., Wasilewski A., Lidke D., 1998, *Rozwój demograficzno-gospodarczy w skali lokalnej*. Wyd. IERiGZ, Warszawa.
- Kurtzman J., Zauhar J., *A wave in time – the sport tourism phenomena*, „Journal of Sport Tourism”, Abingdon 2003, 8/1.
- Łobożewicz T., *Nowe tendencje w turystyce kwalifikowanej*, „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna” nr 5-6/1989.
- Łobożewicz, G. Bieńczyk, 2001, *Podstawy turystyki*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna Warszawa 2001, s. 118-146.
- MacClancy J., *Sport, Identity, and Ethnicity*, Berg, Oxford 1996.

- Malchrowicz-Moško E., 2015, *Fenomen turystyki sportowej na tle tendencji charakterystycznych dla epoki postmodernizmu*, [w:] Kazimierczak M. (red.), *Turystyka sportowa – społeczno-kulturowy potencjał i perspektywy rozwoju*, Wyd. AWF Poznań.
- Merski J., *Turystyka kwalifikowana*, Wydawnictwo WSE Almamater, Warszawa 2002.
- Nowacki M., 2000, *Rola interpretacji dziedzictwa w zarządzaniu atrakcjami turystycznymi*, *Problemy Turystyki*, t. XXIII, 3–4.
- Poczta J., 2012, *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych*, Wyd. Nauk. Bogucki, Poznań.
- Poczta J., *Agroturystyka kwalifikowana jako nowy trend w rozwoju turystyki wiejskiej w Polsce*, [w:] S. Graja-Zwolińska, A. Spychała, K. Kasprzak (red.), *Turystyka Wiejska, Zagadnienia przyrodnicze i kulturowe*, Tom II, Wyd. Wieś Jutra, Poznań 2016, ss. 33-41.
- Poczta-Wajda A., Poczta J., 2016, *Role of Natural Conditions in Qualified Agritourism - Case of Poland*, maszynopis, artykuł przyjęty do druku w *Agricultural Economics (AGRICECON)* 62(3) April 2016.
- Schwark J., *Sport tourism: introduction and overview*, „*European Journal for Sport and Society*”, 4, (2), 2007, s. 117-132.
- Stempien J., *Bieganie, zwiedzanie i klasa średnia – przygarść socjologicznych uwag i obserwacji o turystyce biegowej*, M. Kazimierczak (red.), *Inspiracje sportem w turystyce kulturowej*, AWF Poznań 2016.
- Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym*, KSOW-26-12/ZP-MS/2012, Raport podsumowujący wykonany na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa 2012, „Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”. Projekt opracowany przez konsorcjum Agrotec Polska Sp. z o.o. & Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, ss. 31-33.
- Sznajder M., Przezbórska L., 2008, *Agroturystyka*, Wyd. UP, Poznań.
- Turystyka wiejska w Wielkopolsce*, katalog gospodarstw gościnnych, Dane zebrane przez Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego i samorządy lokalne województwa wielkopolskiego i opublikowane w 2014 roku, Urząd marszałkowski Województwa Wlkp.
- Weed M., Bull C., *Sports Tourism Participants, Policy and Providers*, Elsevier Butterworth-Heinemann, 2009.